

شهر بانو

۲۳ شهریور
۱۴۰۰ خرداد
۱۰ دی‌السنده ۱۴۴۲ شماره ۳۴۱۴

(۷)

دکتر
سمانه
پورمحمد

پژوهشگر
ارتباطات و رسانه

ایراندخت

عکس: تژیانی است

بانوان با سرمایه‌گذاری معنوی نام خود را جاودانه کردند

زنان واقف

وقف یکی از مسائل مهمی است که زنان از گذشته در آن نقش داشته‌اند. تاریخ همیشه از زنان واقف به نیکی یاد کرده است. بانوان، به عنوان نیمی از جمعیت اثرگذار جامعه، در ادوار مختلف همواره نقش بسزایی در توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور داشته‌اند و دارند. آن‌ها در فرصت‌هایی که در عرصه‌های متعدد به دست آورده‌اند، بیشتر مواقع نشان داده‌اند می‌توانند پیش‌تاز باشند. یکی از موضوعات جذابی که زنان از صدر اسلام در آن ورود پیدا کرده‌اند میدان وقف است. در جامعه ما نیز زنان نقشی بسیار مهم و کلیدی در این داشته‌اند و دارند.

نام زنان واقف در تاریخ هرگز کمرنگ نشد

منابع تاریخی، سفرنامه‌ها و اسناد دوره صفویه نشان می‌دهد پربارترین دوره وقف پس از اسلام در این دوره رقم خورده است و موقوفات توسعه خوبی یافته‌اند. حتی پادشاهان صفویه نیز املاک خود را وقف می‌کردند. این پادشاهان موارد زیادی از این دست را در مشهد و قم وقف کرده‌اند. در زمان شاه‌عباس اول بیش از هر زمان دیگری به املاک وقفی اضافه شد. از ۵۹ وقف‌نامه‌ای که از سده آخر حکومت صفویان در اصفهان، پایتخت مذهبی این دولت، در اداره کل اوقاف این شهر بر جای مانده است تعداد ۱۷ وقف‌نامه به شاهدخت‌ها، زنان درباری و قشر مرفه آن دوران تعلق دارد که از بین آن‌ها می‌توان به زنی چون دلارام‌خانم، همسر شاه‌عباس اول که جد بزرگ شاه‌عباس دوم صفوی بود، اشاره کرد. این اسناد که از مشارکت زنان در امور خیریه در زمان صفوی حکایت می‌کند، یک‌سوم از کل موقوفات آن دوران را در بر می‌گیرد. از آنجا که در اسلام، زنان صاحب و مالک دارایی خود هستند، گروهی از آن‌ها به‌ویژه زنان اشراف که از ثروت زیادی برخوردار بوده‌اند، به وقف اموال خود می‌پرداخته‌اند.

کاربردهای متفاوت و ماندگاری، دلیل اصلی وقف

در باره انگیزه‌های آن‌ها نمی‌توان به شکلی صریح اظهار نظر کرد اما به نظر می‌رسد نیت‌های متفاوتی حد فاصل ۲ سر طیف کسب

ثواب اخروی تا اعتبار دنیوی مد نظر این زنان بوده است. کاربرد عمده موقوفات شامل ساختن مجموعه‌های بزرگ مانند مدارس یا مساجد نبود بلکه از یک سو بیشتر بنا به دلایل خیرخواهانه با تأکید بر فعالیت‌های همسایگی صورت می‌گرفت مثل کمک به فقرا یا برنامه‌های تعزیه‌داری و از سوی دیگر، مبتنی بر اهداف اقتصادی یا خصوصی، برای تضمین بقای حیات نسل‌های آینده بنیان‌گذار وقف انجام می‌شد. اما موقوفه‌های زنان و مردان چندان متفاوت از یکدیگر نبود و این واقعیت ساده و عادی که در قرن‌های گذشته، زنان همانند مردان قادر و مایل به گذاردن موقوفات بودند، برای ما حائز اهمیت است. به همین ترتیب، گمان می‌رود که زنان نه تنها شخصا دارای املاکی بودند، بلکه مانند مردان، برای اداره و سرپرستی آن‌ها همچون مورد وقف حق تصمیم‌گیری داشتند.

سند هزارساله فتنی که ماندگار شد

اولین سند وقفی‌ای که در سازمان اوقاف موجود است مربوط به یک زن است. این سند مربوط به خانم خدیجه بنت ربیع است که نزدیک به هزار سال پیش در قزوین زندگی می‌کرده و فتنی را وقف کرده است. گوهرشادآغا، همسر شاه‌رخ، نخستین بانوی نیکوکار و واقعی است که در حرم مطهر رضوی وقف انجام داده و آثار بسیاری از خود بر جا گذاشته است. وی به واسطه علاقه‌ای که به اهل بیت^(ع) داشت، از افغانستان به زیارت حضرت رضا^(ع) آمد و در مجاورت بارگاه منور رضوی، به ساخت مسجد اقدام کرد که این مسجد هم‌اکنون به نام مسجد گوهرشاد شهرت دارد. رواق دارالسیاده و دارالحفاظ نیز از بناهای ساخته‌شده به دستور این بانوی فرهیخته است. از میان واقفانی که به ساخت میهمان‌سرای حضرت رضا^(ع) اقدام کردند، نام ۴ بانوی نیکوکار به چشم می‌خورد: قمرنسا خانم دختر میرزا بدیع، رقیه بیگم دختر میرزا عزیزا... فندرسکی، بی‌بی مرضیه خانم ملقب به صدرالحاجیه و بانو کوچک آغا صنعی.

وقف و نیکوکاری در ایران را می‌توان یکی از اقدامات ریشه‌دار در سنت مردم دانست. اکنون اگر این موقوفات، نیکوکاری‌ها و رشادت‌ها از سوی بانوان صورت پذیرد، جلوه‌ای درخشان از خود نشان می‌دهد. زنان در دوره‌های مختلف تاریخی، با حضور خود در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی، ثابت کردند در معادلات اجتماعی حرف‌های فراوان برای گفتن دارند و نقش آن‌ها مهم و کلیدی است.

نام ۳ بانوی واقف در زمره واقفان کتابخانه و موزه ملی ملک

سلیقه بسیار، به گردآوری آثار هنری و تاریخی می‌پرداخت. او در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰، مجموعه بی‌بدیل از گنجینه خود را که شامل نسخه‌های خطی، قطعات خوش‌نویسی، تابلوهای نقاشی، جلد‌های لاک، اسناد و فرمان‌های تاریخی، نمونه‌هایی از هنر کتاب‌آرایی و پارچه‌های نفیس است، وقف کتابخانه و موزه ملی ملک کرد.

در میان فهرست مهم‌ترین واقفان کتابخانه و موزه ملی ملک، نام عزت‌ملک ملک، نسرین دست‌غیب بهشتی و ایران دست‌غیب بهشتی به چشم می‌خورد که گنجینه‌های شخصی و خانوادگی خود را وقف این موقوفه فرهنگی و وابسته به آستان قدس رضوی در تهران کرده‌اند. دختر بزرگ حاج حسین آقا ملک واقف و بنیان‌گذار کتابخانه و موزه ملی ملک است که علاقه فراوانی به ادب و هنر داشت و با ذوق و

سرمه‌دوزی شده، پته کرمان، کفش ساغر و چاروق و تابلوفرش را به این موزه اهدا کرده است. ایران دست‌غیب بهشتی نیز از دیگر واقفان این موقوفه فرهنگی است که گنجینه‌ای افزون بر ۱۰۰ اثر از مجموعه شخصی و خانوادگی خود را در سال ۱۳۹۱ به کتابخانه و موزه ملی ملک تقدیم کرد، منسوجاتی همچون تابلوی بزرگ سدره‌دوزی، کارهای چوبی مانند جعبه‌های گوناگون جواهرات، خاتم و مقر و ظرف‌های شیشه‌ای تراش خورده، ظروف نقره گران‌بها آراسته به هنر قلم‌زنی به همراه ابزارهای گوناگون هنرهای تزئینی از جمله آثار اهدایی این بانوی واقف به شمار می‌رود.

منبع: آستان‌نوز

نسرین دست‌غیب بهشتی از علاقه‌مندان به میراث تاریخی و فرهنگی ایران است که در سال ۱۳۹۲، مجموعه‌ای نفیس از میراث خانوادگی‌اش را پس از بررسی موزه‌های مختلف کشور، به کتابخانه و موزه ملی ملک اهدا کرد تا این آثار در پرتو بارگاه امام هشتم^(ع) و چتر حمایت آستان قدس رضوی، به‌خوبی نگهداری شود.

این بانوی واقف نزدیک به ۴۵ اثر ارزشمند اعم از اسناد تاریخی مانند عقدنامه، عریضه‌نامه، برگه تلگراف، مبايعه‌نامه و هم‌چنین نخستین سچل‌های مربوط به دوره قاجار را به همراه اشیایی چون پرچم مدرسه احتجاجیه شیراز، ترازوی مثقالی، سماور زغالی روس، بقچه